

אברהם סוצקבר
פֿרוֹנְקאַ קוֹסמי
שלושה שירים
מיידיש: דן מירון

אברהם סוצקבר (סמורגון, ליטא 1913 – תל אביב 2010) לא היה אף פעם חבר גֶרְדָא. גם אם אכלת מפיתו ושתיית מכוסו ולנת בביתו, הוא היה תמיד ובעיקר משורר ענק, המשורר היהודי הגדול בדורו, וללא צל של ספק המשורר המשוכלל והנעלה ביותר שחי ופעל בישראל במחצית השנייה של המאה העשרים. כשהגיע למלוא בשלותו, בעיקר בשנות השישים, השבעים והשמונים של המאה הקודמת, הוא כתב עשרות רבות של שירים ליריים שאין כמותם לעידון ולעומק בכלל המסורות של השירה העברית והיידית עד אז, בעיקר השירים שהצטרפו במשך כעשור (1974-1985) למחזורי ה"שירים מן היום". מוזיקליות וירטואוזית, הגות רצינית בתכלית (אבל אף פעם לא "כבדה", תמיד שיחתית, שוטפת ושנונה), שכלול וברק טכניים, יצירתיות סגנונית שמתוך לישה חופשית בלשון ובתצורותיה ואירתיעה מחדשנות נאולוגיסטית (וזאת, מבלי שהלשון תאבד אף לרגע את הקשר עם השיח החי, עם לשון הדיבור עצמה), ותכופות גם קומיות ברמה צ'פלינית ומתחתיה עצב מאופק ("מי יישאר? מה יישאר? אלוהים יישאר. האם זה לא מספיק לך?") – כל אלה הצטרפו כאן לשלמות שאין לה תקדים ובוודאי שעדיין גם אין לה המשך. שירים כגון "מי יישאר?", "להסביר? איך להסביר?", "זכרו של פסטרנאק", "מכתב קיבלתי מעיר הולדתי", "היא שייכת לי היד הכרותה" ועשרות כיוצא בהם הם פשוט השירים הטובים והשלמים ביותר שנכתבו באותיות מרובעות אחרי מלחמת העולם השנייה. השירים המובאים כאן נכתבו ב־1974 ("אתה לא כאני כבר..."), ב־1984 ("אני כותב את מכתבי...") וב־2004 (רובינא).

ד"מ

בְּנוֹי שֶׁל אֱלֻמָּגִים, בְּשָׁחַד שְׁמֵלָה רוֹשֶׁפֶת,
 רובינא בגיל תשעים לשאת עוד חן שואפת.
 בתאטרון ביתה היא מציגה – ברסה בימה לה –
 מול קהל צופים של איש אחד, אבל באור של מעלה.

פורסת הזקנה שלל המויותיה מול אחד
 בלשון ישעיה ספוגת יגון נכר.
 האם משחק הוא? לא, היא פדרה והיא לאה,
 ובמו עיניה להבים לוטשים קנאת מדאה.

פתאום אין לאה, אין מדאה. מי מגיע?
 כאן נשר התנשא לרום: אם המשיח;
 ואם מלאך תקע אי פעם תקיעתו בקרן,
 פה מתק זעמו נוהם מלב, פורץ מקרב.

צונחת, חלושה, אל ברסטה; עוד מעט,
 אומר הידיר, נצא נא לטיל. בחוץ נחמד.
 היא מהנהנת: יש לה סוד ולו גם פתרוניים:
 בן לויתה, ידיר שני, הנו מקל זקנים.

לזכר אהרן צייטלין¹

אַתָּה לֹא-כָּאֲנִי כְּכֹר, אֲנִי לֹא-שָׁמִי עוֹד:
כְּשֵׁתִים כְּפֹרוֹת זָרוֹת וּמוֹזָרוֹת
שֶׁדְּבוּרֵיהֶן בְּלִי-רַחֵשׁ נִפְגְּשׁוֹת עִם יוֹם
בְּגֵן אֶחָד, לִינֵק בּוֹ צוּף חֵלוֹם.

הֵן לֹא הָיָה בְּהִלְדָּנוּ שְׁמִיץ פֶּשֶׁר
אִם הַדְּבוּרִים שֶׁל שְׁנֵינוּ לֹא הָיוּ בְּקֶשֶׁר,
וּמוֹסִיפּוֹת לְהַפְגֵּשׁ בְּגֵן. גַּם אֲמַנּוּתֵנוּ,
מְלֹאכֶת הַמַּלְיָם, הִיְתָה נוֹבֵלֶת בְּמוֹתָנוּ.

אֶךְ הַדְּבוּרִים שֶׁל שְׁתֵּי הַכְּפֹרוֹת
יוֹנְקוֹת מִצּוּף חֵלוֹם אֶחָד, קְרֹבוֹת וְנִפְזָרוֹת;
עִם עָרֵב כָּל אַחַת חוֹזֶרֶת לְכַוֶּרֶת,
בֵּיתָה הַטּוֹב, זֶה הָאֲכִסְגִּיָּה הַמְּכַרֶּת.

זְמוּזִם דְּבוּרִים עָרְבִי הוּא חוּט אֲשֶׁר נִרְקַם
מִמֶּדֶה אֵלַי, נִימַת קוֹלוֹ הוֹמָה עוֹד וְנִמְשָׁכֶת;
וּבֵן אָדָם אֵינוֹ חֹדֵל לְהִיּוֹת אָדָם.
בְּרֶפֶת כּוֹכֵב רֵאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן עֲלָיו סוֹכְכֶת.

1974

¹ אהרן צייטלין (1898-1973) היה משורר וסופר יידי ועברי, בנו של הסופר וחוקר החסידות הלל צייטלין. צייטלין, ורשאי וצאצאם של חסידים נלהבי-נפש, האמין בהישארות הנפש, בפּרֶפְסִיכּוֹלוֹגִיָּה ובספּירִיטוּאליזְם. סוצקבר, ליטאי מפּוֹכַח ובנם של מתנגדים, היה בעל מזג ארצי מציאותי ושכלתני יותר, וכן שיננא ואיש ההומור, וספק אם האמין באפשרות להתקשר עם נשמות המתים באמצעות מדיום שאינו זה של הדמיון והשירה. עם זאת, נקט בשיריו לשון התקשרות ספּירִיטוּאליסְטִית-כּבִּיכוֹל, מפני שמעבר לפיכחון ולארצייות שבו ראה תמיד בעצמי ובאחר וכן גם בחי ובמת, רק שתי כּוֹאוֹת היוֹנְקוֹת את ממשותן ממקור שלישי, "שתי כּוֹרוֹת מוֹזָרוֹת" הניצבות בגן אחד, ודבוריהן נפגשות ומתערבבות אלו ובאלה "בשתיקה" בעת שהן יונקות במשותף צוף "מן החלום".

אני כותב את מכתבי בלי מען — לְכַל אֵלֶּה
 הגרים עֲכָשׁוּ מַתַּחַת לַפְּרִיָּהָה, לְכַמוֹשׁ,
 או נַחְבָּאִים מַתַּחַת לַעֲצֵי הַכְּרוֹשׁ.
 אני כותב את מכתבי בלי מען; וְרָאָה פְּלֵא,

הם מגיעים ליעדם, ואין מהם מנוס כי
 נושא אותם למכתבים פְּרוֹנְקָא² קוֹסְמִי,
 והוא יודע הכתובות — רחוב, מספר ובית,
 אי אלה שהיו חורפים עֲכָשׁוּ או אי הקיט.

הם אף עונים וכתבי־דם מכר לי
 כמו טורי ברקים שוקעים־רוצעים
 עצמם אל תוך צדעים הולמים־בהם. הברר לי,
 כי אלה שהיו פה לשמחני עוד רוצים.

וכמו המכתבים גם הלילות הולכים
 ונעשים דקים־דקים. לפגש היה כה טוב את
 אלה שלהם אכתב את מכתבי בלי כתבת;
 לומר — תודה. הזמן כה התארך, אף הם לא שוכחים.

1994

² פרוונקא (ארמית) — שליח הממונה על העברת דברי דואר. מילה בלתי־נפוצה זו נבחרה משום התאמתה למילה שבה משתמש המשורר בשיר המקורי — "פאטשילאן"; מילה רחוקה מאוד מהביטוי "בריוון טרעגער" המציין דוור בידיש עדכנית. ה"פאטשילאן" היה הממונה על שקי הדואר בתקופת כרכרות הדואר (בלשון ההשכלה: קרונות הדוהר) בימים שלפני היות הרכבת. לא היה אפשר להמיר את ה"פאטשילאן" היידי בדוור העברי, שכן המרה כזאת היתה יוצרת דיסוננס של אנאכרוניזם (ד"מ).